

SLAVIA 55-57 (1986-1988)

SLAVIA 55 (1986)

KAREL HORÁLEK, *K METODEŽ-
JOVSKÉMU JUBILEU* (1-8). Metodijevski jubilej 1985. godine daje autoru povod za osvrt na neka osnovna ćirilometodska pitanja koja se ponovno aktualiziraju unatoč tomu što za njih postoje općeprihvaćeni odgovori. Pri tom se često, iz različitih razloga, javljaju kontroverzna mišljenja. U vezi s tim autor se zalaže za neophodnost temeljnog obrazlaganja svakoga novog pogleda, osobito ako se razilazi s činjenicama utvrđenim na temelju izvorne građe i dobro uklopljenim u povijesnu situaciju. Isto tako apelira na nužnost dobrog poznavanja starijih rezultata znanstvenih istraživanja. Autorov se komentar odnosi na različite poglede na pitanje oko prodiranja kršćanstva među Slavene u vrijeme prije Konstantina i Metodija, napose u vezi sa situacijom kod južnih Slavena, zatim komentira razvoj pogleda na značenje ćirilometodskog razdoblja u povijesti češkoga naroda i s tim povezanu problematiku češkosl. književnosti i njezina vrednovanja. Završava bilješkom o češkoj ćirilici u zapisima *Rajhradskog*

kodeksa, podsjećajući da je njihova autentičnost utvrđena u njegovim ranijim radovima i potvrđena i u kasnijim analizama drugih autora.

JERZY RUSEK, *Z HISTORII WYRAZÓW DLA OKREŚLENIA »TE-
RAZ« W JEZYKACH SŁOWIAŃ-
SKICH* (158-165). Autor prati proces gubljenja ide. priloga *nyně* i njegova zamjenjivanja novijim izrazima. Dok je u starijim razvojnim fazama ovaj prilog bio prisutan u svim slavenskim jezicima, danas je poznat samo ograničeno, najčešće kao arhaizam ili dijalektizam, rijetko kao isključivo sredstvo za izražavanje značenja »*nunc*« – uglavnom na periferiji slavenskoga jezičnog areala, a u nešto većem opsegu samo u zapadnoslavenskim jezicima. Najranije je do zamjene staroga priloga *nyně* došlo u južnoslavenskim jezicima, o čemu svjedoči razmjerno jedinstvo novijih imenovanja (kontinuantni psl. dijalektnog priloga *sgda/segda*), dok u istočnoslavenskim i zapadnoslavenskim jezicima sadašnji su se izrazi proširili tek kasnije, čime se objašnjavaju razlike u tvorbi novijih izraza (usp. rus. *teperь*, češ. *teď*, slč. *teraz*).

ŽOFIE ŠARAPATKOVÁ, *ROLE OJEDINĚLÝCH A NEJASNÝCH SLOV V ETYMOLOGICKÉM VÝKLADU* (166–168). Razmatrajúci probleme oko etimološkog tumačenja izoliranih, rijetkih ili semantički nejasnih riječi, autorica insistira na potrebi njihova prethodnoga pažljivog provjeravanja (točnost zapisa, semantičke neotpornosti i sl.), kako se ne bi gradile etimološke hipoteze na temelju nepouzdanih potvrda (navodi primjere). Vrlo oprezno treba ocjenjivati i rijetke i nejasne csl. primjere. Među njih spada i csl. *prǫkǫno*, potvrđeno u *Grigorovičevu* i *Lobkovljevu parimejniku* u nedovoljno jasnom kontekstu. Navodeći razne mogućnosti etimološkog tumačenja, za najpouzdaniju smatra etimologiju koja je prihvatljiva i za stč. i nč. *prkno*, odn. značenje »daska« koje registrira i *Slovník jazyka staroslověnského*.

VLADIMÍR ŠAUR, *ČESKÉ »ZBROČENÝ«, STAROSLOVĚNSKÉ »BROŠTENŮ«* (169–173). Autor daje korekcije i dopune uz dosadašnja etimološka tumačenja češ. pridjeva *zbročený*, csl. pridjeva (*o*)*broštenŭ*, *obroštanz* i subst. verb. (*o*)*broštenie* (csl. su primjeri poznati iz *Grigorovičeva* i *Zaharijina parimejnika*). V. Šaur povezuje pridjev s glagolskom osnovom, odn. s psl. **bretti* i izvedenim faktitivnim glagolom **brotiti*, **brotjenŭ*, dok dosadašnja tumačenja smatraju glagol za denominativnu tvorbu. Na deverbativno podrijetlo i postojanje odgovarajućeg glagola u psl. jasno upućuje postojanje csl. subst. verbale, kao i glagolske forme potvrđene u sh. (*bròćiti*), sln. dij. (*bròćiti*), pol. (*broczyć*) i ukr. (*bročyty*). Ujedno predlaže objašnjenje i rješenje dosadašnjih nejasno-

ća pri rekonstrukciji ishodišne psl. glagolske forme. U ovom kontekstu smatra vrlo vjerojatnim da csl. potvrde iz parimejnih tekstova pripadaju prvobitnom prijevodu stsl. parimejnika.

ILONA PÁCLOVÁ, *KE KONCEPCI ŘECKO–STAROSLOVĚNSKÉHO SLOVNÍKU* (237–246). Izrada grčko–staroslavenskog rječnika planirana je od samoga početka radova na *Slovníku jazyka staroslověnského* kao njegov sastavni dio i s tim ciljem je vršena i ekscerpcija. Međutim, konkretni rad počeo je tek u 70. godinama, kada se izrada *Slovník–a* počela približavati kraju. Sada je čitava grčka kartoteka provjerena i dopunjena dodatnom ekscerpcijom novih grčkih izvora, revidirana prema suvremenim grčkim izdanjima i ujedno obogaćena grčkim paralelama uz biblijske citate u nebiblijskim i originalnim tekstovima. Grčko–staroslavenski rječnik sadržavat će čitav leksički materijal *Slovník–a* koji je povezan s grčkim predlošcima, i to u punom opsegu, uključujući i onaj materijal koji nije mogao doći do izražaja u staroslavenskim natuknicama. Ovaj je materijal redigiran i pripremljen za obradu, izrađen je i grčko–stsl. indeks. Konceptija grčko–staroslavenskog rječnika bila je predmet diskusija specijalistâ koje su se vodile 1976. godine i polazi od prijedloga V. Kyasa (objavljen je u LF 101, 1978) s nekim modifikacijama i usavršenjima. Konačno oformljivanje ovdje objavljenoga prijedloga rezultat je rada Ilone Páclove. Nakon nužnih uvodnih bilježaka objašnjena su osnovna načela obrade materijala i objavljene su ogledne natuknice s pozivom na diskusiju. Iz objavljenoga se vidi da grčko–staroslavenski rječnik neće biti običan index verborum, već kompro-

mis između rječnika i indeksa. Ovakva koncepcija bit će od višestruke koristi: omogućit će uvid u stsl. sinonimiku, u načela prevodilačke tehnike i u razlike u prevodilačkoj tehnici između pojedinih autora odn. škola, pružit će sliku leksičkih slojeva u pojedinim stsl. tekstovima.

EVA HAVLOVÁ A KOL., *ETYMOLOGICKÝ SLOVNÍK JAZYKA STAROSLOVĚNSKÉHO. ZÁSADY PRÁCE A UKÁZKY HESEL* (337–354). *Etimološki rječnik staroslavenskoga jezika* priprema autorski kolektiv rukovođen E. Havlovom. Njegovu jezgru čine iskusni autori *Etimološkog rječnika slavenskih jezika* (I–II, 1973, 1980), a redakciju J. Petr, R. Večerka, E. Bláhová, Z. Hauptová, E. Havlová i Ž. Šarapatková. Rječnik se planira na oko 2000 str. rukopisa i sadržavat će oko 1400 slavenskih natuknica i oko 1000 tuđica. Opseg rječničkog fonda koji će biti obrađen u *Etimološkom rječniku staroslavenskoga jezika* uvjetovan je opsegom kartoteke *Slovníka jazyka staroslověnského* na temelju koje će se *Etimološki rječnik* raditi. Izložena su osnovna načela obrade i način organizacije materijala kao i struktura natuknice. Nakon uvodnog izlaganja objavljene su ogleadne natuknice izrađene od svih članova autorskog kolektiva, slijedi popis korišćene literature i kratica.

SLAVIA 56 (1987)

ZDENĚK CHAROUZ, *NĚKOLIK POZNÁMEK O VÝZNAMU SLOV »MORAVA, MORAVSKÝ« V PRA-MENECH 9. – 13. STOLETÍ* (71–74). Od više teorija koje se odnose na pitanje da li je u Velikoj Moraviji postojalo

centralno sjedište i, ukoliko je postojalo, kako se zvalo i gdje je bilo locirano, autor analizira argumente na koje se poziva teorija po kojoj je ovo hipotetično centralno velikomoravsko sjedište zaista postojalo i zvalo se Morava. Svoju analizu autor zasniva na izvornim materijalima iz 9. – 13. st. (legende, kronike i diplomatski izvori) u kojima se spominju izrazi Morava i moravski i zaključuje da su podaci u izvornim dvoznačni i da njihovo shvaćanje zavisi o interpretaciji. Ipak, originalni i analogije ne idu u prilog interpretaciji Morave kao grada. Prema tome, izrazi Morava, moravski, Moravljeni u izvornima iz 9. – 13. st. odnose se na zemlju i njene stanovnike.

VLADIMÍR ŠAUR, *PRVOTNÍ GRAFICKÁ PODOBA JMÉNA VÁ-C(ES)LAV*, (217–222). Psl. *Vętjeslavъ poznato je u grafiji *vešteslav* – u hrv. – glag. rukopisima, *vęčeslav* – u rus. – csl., dok se za češ. – csl. pretpostavlja grafija *vęceslav – koju *Slovník jazyka staroslověnského* smatra ishodišnim za rus. – csl. i hrv. – glag. forme. U vezi s tim nameće se pitanje kako ove grafije (dosljedno sa –*č*– odn. sa –*št*–) povezati s češkim –*c*–. Do odgovora dolazi autor putem analize karaktera češkoga –*c*– u vrijeme nastanka prve legende o sv. Václavu i osobitosti glagoljske grafije, nadovezujući se na svoje ranije radove na ovu temu. Analiza potvrđuje izgovor s tvrdim –*c*– (*vęce*–) što se, s druge strane, slaže s mišljenjem da je legenda nastala u sredini 10. st. nakon prve pračkeške depalatalizacije. Ovo je tvrdo –*c*– u glagoljici bilo zapisano grafemom Ѡ kojim se, prema autoru (usp. Slavia 54, 1985) bilježila upravo tvrda varijanta –*c*–. Ova tvrda varijanta u češkim se i moravskim dijalektima pojavila tek

kao rezultat spomenute depalatalizacije, odn. dotle nije postojao glas za koji je bio oblikovan grafem Ψ . S obzirom na to V. Saur pretpostavlja da se dotle ovaj grafem upotrebljavao samo u brojnoj vrijednosti, međutim, njegova se prvobitna glasovna vrijednost upravo zato sačuvala, a to potvrđuju analizirane grafije imena *veceslavъ*. Druga je situacija bila u Ohridu i Preslavi, gdje je rano došlo do nove identifikacije ovoga glagoljskog grafema.

JOSIP VRANA, *POSTANAK I EVOLUCIJA GLAGOLJICE* (361–371). Inspiriran knjigom V. Jončeva i O. Jončeve, *Dreven i savremeni bŭlgarski šrift* (1982) u kojoj se prikazuje postanak glagoljice, polazeći od rekonstruiranoga »starobugarskog« grafemskog sustava, J. Vrana ponovo razmatra pitanje postanka i evolucije glagoljice, naglašavajući da je glagoljica originalno pismo s minimalnim utjecajem grčkoga pisma. Grčki utjecaj priznaje za ortografiju, ali ne i za paleografiju. Za teoriju prema kojoj glagoljica ima za podlogu grčku minuskulu kaže da je »neoprostiva zabluda«. Pri tom sasvim ostavlja po strani druge slične pokušaje tumačenja glagoljice kao originalnog Konstantinovog pisma, što dodaje i redakcija u redakcijskoj bilješci, skrećući pažnju na radove Kiparskoga. Vrana prihvaća Jončevljevu tezu o tome da je osnovni oblik Konstantinova modela bio krug s opisnom kružnicom. Ovu tezu provjerava paleografskom analizom reprezentativnih glagoljskih tekstova različite provenijencije: Kij Prag Vind As Zogr Mar, zaključujući da su oblici prvobitnoga modela najbolje sačuvani u *Kijevskim listićima*, najstarijem glagoljskom spomeniku. Pismo svih drugih spomenika potvrđuje direktnu ge-

netsku povezanost s prvobitnim Konstantinovim pismom.

SLAVIA 57 (1988)

VLADIMÍR ŠAUR, *J PŘED ZADNÍMI VOKÁLY V STAROSLOVĚNŠTINĚ* (250–263). Nadovezujíci se na svoje prethodne radove (posebno *Slavia* 54, 1985, 128–140) V. Šaur dalje razrađuje pitanje o postojanju i proširenosti prejotacije ispred zadnjih vokala u solunskom ćirilometodijevskom dijalektu i u vezi s tim i pitanje da li je u glagoljici postojao razlog za grafički izrazit izgovor *j* u ovoj poziciji. Iz detaljne analize izvodi sljedeće zaključke: U psl. 9. st. nije postojalo 14 vokalnih fonema kao što se često tvrdi (Trubeckoj, Velčeva i dr.), već samo 11: *i, y, u, v, z, e, o ä, a – e; q*. Fonemi *o, u* imali su prejotirane varijante za koje su u glagoljici oblikovani posebni grafemi: Ɱ , Ɱ . Grafem Ɱ predstavlja izvorni oblik 34. slova glagoljice koji nije u tekstovima potvrđen samo zato što jedina forma u kojoj je mogao biti upotrijebljen, tj. vokativ imenica na *-ija*, slučajno nije dokumentirana u starim glagoljskim spomenicima. Drugi fonemi u dijalektu na temelju kojega je konstruirana glagoljica, nisu imali prejotirane varijante, dok je u dijalektu na temelju kojega je konstruirana ćirilica situacija bila drukčija. Fonološki sistem koji je legao u osnovu glagoljice nije poznao u domaćim riječima prijelazni fonem *j*, koji se javljao samo u tuđicama gdje se bilježi posebnim grafemom Ɱ . Prejotirana varijanta postojala je i kod polunazalnog fonema *q*. Za njezino bilježenje, slično kao i kod drugih nazala, bio je upotrijebljen grafem sastavljen od dva znaka: kombinacija izvornog oblika 34. grafema sa 36., odn. ⱮⱮ .

PETR PEŇÁZ, *KODEX SUPRASLSKÝ O POŠETILOSTI A FÍKOVNÍKU* (264–267). Autor analizira značenje riječi *divija* koja predstavlja hapax legomenon iz *Suprasaljskoga kodeksa*. Značenje ove riječi još je kod Miklošiča protumačeno kao *μωρία*. Isto značenje navodi i *Slovník jazyka staroslověnského: pošetilost; bezrazsudstvo; Torheit*. Uz to u natuknici postoji i bilješka u kojoj se navodi mogućnost da se radi o formi pridjeva *divii* iz sintagme *divija smoky* s elizijom imenice. Navodeći argumente, za takvu interpretaciju zalaže se i P. Peňáz. Značenje ove riječi prema tome tumači kao »diva smokva« čemu odgovara i potvrđena grčka varijanta *μωρέα*.

VLADIMÍR ŠAUR, *K PŮVODU ADJ. RAZLATYI* (403–405). Nakon St. Herodesa (*Slavia* 49, 1980) i V. Konzala (*Slavia* 51, 1982) i V. Šaur se

uključuje u diskusiju o podrijetlu i značenju stsl. riječi *razlatyi* potvrđene tri puta u Bes u sintagmi *razlataja čaša*. Značenje ove riječi u *Slovníku jazyka staroslověnského* definirano je kao »široká číše; širokaja, razlataja čaša«. Herodes smatra da se radi o čaši »iz čistoga zlata, zlatnoj«, s čime se ne slaže V. Konzal. V. Šaur potkrepljuje argumente koji idu u prilog utvrđivanju semantičke nijanse »širok« u pridjevu *razlatyi* etimološkim povezivanjem s dijalektnom riječi *latka* = posuda. Ova je imenica, doduše, općeslavenska, međutim značenjska nijansa »širok« u njoj, kao i u pridjevu *razlat*, samo je lokalna odlika ograničena na dijalekte okolice Soluna. Dakle pridjev *razlatyi* predstavlja jedan od leksema koji su u stsl. ušli iz govornog jezika okolice Soluna i s tekstovima su preneseni u Moraviju.

Zdenka Ribarova